

Літературно-наукова бібліотека.

Книжка 3.

СМЕРТЬ КАІНА

ЛЕГЕНДА

Івана Франка.

Ціна 10 кр.

Накладом автора.

ЛЬВІВ

З друкарні Товариства імені Шевченка.

Під зарядом К. Беднарського.

1889

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00555443 (Q)

2012

В. 3535

СМЕРТЬ КАІНА

ЛЕГЕНДА .

ІВАНА ФРАНКА.

ЛЬВІВ, 1889.

З друкарні Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

12

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛІТЕРАТУРНА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 37 088

И, 21454

Убивши брата, Каїн много літ
Блукав по світі. Мов бичі кроваві
Його гонило щось із краю в край.
І був весь світ ненависний йому,
Ненависна земля і море й ранній
Пожар небес і тихозора ніч.
Ненависні були ему всі люде:
Бо в кожному лицю людськóму бачив
Кровавè, сине Авеля лице —
То в передсмертних судрогах, то знов
З застилим виразом страшного болю,
Докору й передсмертної тривоги.
Ненависна була ему і та,
Котру колись любив він більш вітця
І матері і більш всегó на світі —
Їго сестра і жінка враз, нелюба
За те, що їй імя було — людина,
Що Авелеві були в неї очі

І голос Авелів і серце щире, —
За те, що так його любила вірно,
Що хоч сама невинна й чиста серцем,
Не вагувала ся для него все
Покинути, з проклятим поділити
Єго прокляту долю.

Наче тінь

Вона ходила з ним. Із уст єї
Ніколи Каїн не почув докору,
Хоч вид єї і голос і любов
Були єму найтяжшим, ненастанним
Докором. Інколи, як лютий біль
Осилював його, він мов безумний
Гнав проч йїї від себе — і послушна
Вона щезала, тихим, скорбним гостем
Являлась між людей, дітей, унуків —
Та не надовго. Як прийшла таємно,
Так і щезала і в пустиню йшла,
Чутєм угадуючи ті стежки,
Куди блукав єї нещасний брат.
Була мов питка срібна, що вязала
Самотного, занеклого з житем

Людей. Теплою, що жеврілось в єї
Жіночім серці, силувалась гріти
Убійці душу.

Та дарма! Мов риба,
Що бєсь об остру кригу, аж сама
В ній сціненіє, так вона весь вік
З сил вибивалась, мов лучина та
Горіла й власним нищилась огнем.

Раз в темних пралісах вони в скалистій
Печері ночували. Втомлена
Вона заснула, голову поклавши
На камінь. Каїн розложив огонь
І сів побіля него, в полумя
Втопивши очи. Фантастичні сцени
І явища раз по раз виринали
З огнистих язиків, і ловлячи
Йїх поглядом немов здрімав ся Каїн —
Сну тихого, правдивого давно,
Давно не знали вже єго повіки!
А як настало рано, Каїн дармо
Чекав, коли вона з постелі встане,
У дикій тикві принесе води,

Плодів нарве, коріння назбирає
І меду на сніданє. Сонце вже
Підхопилось високо, зазирнуло
Промінем скісним у нутро печери, —
Тоді до неї наблизив ся Каїн,
І зараз же пізнав, щó сталося з нею.
Ах, раз лишень в житю він бачив смерть,
Та той один раз вистарчив по вік,
Щоб розпізнати смерть у всякім виді.
А тут вона явилась так невинна,
Та сумирна, та радісна! Лице,
Недавно ще поморщене грижею
І втомою, тепер мов просіяло,
Відмолодніло. Та сама любов,
Що за життя, й тепер на нїм світилась, —
Та щезла туга і трівожні думи,
Немов все те, к чому душа єї
Неслась і рвалась за життя — було
Осягнене тепер.

Вид смерти разом
Немов підтяв єго всю волю й силу.
Ні болю він не чув, ні жалю в серці,

А лиш безсиле, повне отупіне.
Він сів над трупом, і весь день, всю ніч
Сидів недвижно. А на другий день
Він знявсь, сухого листа паносив
В печеру, трупа вкривши ним зовсім,
Потім з гори каміня навалив
І мучив ся весь день, кровавив руки,
Аж завалив, забив ним вхід печери.
Відтак омив кроваві руки в річці —
Так як тоді, по смерті брата! — й звільна,
Не оглядаючись, не відітхнувши
Пішов в пустиню.

Де? куди? по що?
Про се давно не думав він. Що й думать?
Куди б не йшов він, де б не завернув,
Усюди сум однакий, самота
Однака і однаке горе люте!

Минув ся ліс. Хрустить пісок пустині
Під поступом важким. Там шакаль вие
В розсілині, орел у небі крикне,
Сверщок самотний між піском цвіркоче,
А там тиша докола, мов в могилі.

Нераз серед тиші тієї рантом
Туман піску мов велитень здійметь
Сивавим стовцом аж під саме небо,
І крутячись по ровени пройдець
Мов цар — і враз простре ся знов на землю,
Мов привид щезне.

Сонця віз огнистий
Хилив ся вже до долу. Без хмаришки
Все небо жевріло, немов казан,
В котрий води забув налить хозяїн.
А в тім ген-ген, на сукрайку самім,
Де неба звід з пустинею зливав ся,
Обое пурпуром ярким облиті
Під захід сонця, — видвигло ся щось
Високе, рівне, мов хрусталь блискуче.
Чи то ріка, що ледом вся замерзла,
Могучою рукою сторцом там
Поставлена поперек краєвиду?
Чи може то гра світла, жарт пустині,
Що фантастичним видом в даль манить?
Похиле сонце золотом ярким
Обсинило горішній край стіни,

Єі зубчасті виступи і башти,
Що мов ігли тонуть в лазурі неба.
А в низ, мов пурпуровий водопад,
Спадав вечірній сутінок і звільна
Тонув у темряві, що низ встеляла.
І був сей вид для вандрівця німого
Мов грім небесний і мов трус землі:
Він став мов вкопаний, поблід мов труп,
І очі мов два яструби шпаркі
Послав туди, в далеку даль горючу.
Ох, вид сей добре знаний був ему,
Нераз на яві та у снах важких
Єму являвся! Каїн затремтів
І острый біль прошиб єго нутро,
Ненависть дика блиснула в очах,
А на устах безкровних, що сціпились,
Замерло недошентане прокляте.

„То рай! Гніздо утраченого щастя,
Що наче сон майнуло і пропало!
То жерело безбережного горя,
Що так пристало до людського роду,
Мов власна шкура пристає до тіла,

Що поки жив, не вирвеш ся із неї!
Проклятий будь, ти привиде зрадливий,
Що лиш ятриш мої некучі рани,
А не даєш ні полекші ні смерти!
Проклятий будь і ти і хвиля та,
Коли тебе насаджено, коли
Мій батько перший раз тебе побачив!
В імя всіх мук людських, усеї туги,
Усіх безцільних змагань будь проклятий!“

Зціпивши зуби відвернув ся Каїн,
Щоб геть іти, — та враз якийсь глибокий,
Безмірний сум обняв його: почув
Себе таким слабим, самим на світі,
Таким нещасним, як іще ніколи.
Схиливши голову, закрив лице
Руками, і стояв отак на місці,
Кровавим світлом вечера облитий,
А тїнь его довжезна потяглась
Ген ген стеном і в сумерку тонула.
І забажало ся ему ще раз
Поглянути на захід. Мимоволі
Полинув взір его туди, все тіло

Туди звернулось. Та завзята воля
Ще раз перемогла той порив, руки
Закрили очи, но по хвили знов
Безсильні впали.

Мов слабий в горячці
Якусь безумну почуває розкіш
У власних ранах ритись, так і Каїн
Не міг від того виду відірватись,
Що все нутро єго бентежив, в серці
Клубами піднімав кіпучу злість,
Розпуку й жаль. Здавало ся єму,
Що пів душі в нім гнівно рве ся проч,
А пів без пам'яті, мов нетля в жар,
Летить туди, до брам хрустальних раю.
Аж ось потало сонце і нараз
Немов собака спущена з припону,
Наскочила на землю пітьма чорна,
І вид чудовий щез в далекій дали.
В знесилі Каїн на пісок упав,
Щоб ніч пробути. Дикий звір пустині
Єго не страшив: божеє клеймо
Наложене на него, гнало проч

Від него всяку твар, усяку смерть,
Та гнало проч і сон і супокій.
Всю ніч мов риба в сіти на піску
Холодному він кидав ся і бив ся.
А як на сході сонце запалало
І озирнуло стен — в піску найшло
Глибокий відолинок, де снав Каїн.

А він уже від давна був в дорозі —
Ішов на захід. Щось тягло його
Туди, хоч учорашній вид чудовий
Скривала сива мгла, що залягла
Густою лавою пів видокруга.
Чого ему туди? він сам не знав.
Нічого там не ждав, не надіявсь,
А всеж ішов. Так журавель, почувши,
Що ген за морем, в північній країні
Весна зблизилась, — роспуєє крила
І пісню звонячи летить туди,
За сотні миль, не дбаючи на бурі,
На морські вали й хитрощі стрільців.

Весь день у мглі бродив він, наче в морі.
Аж вечером розвіялась вона,
І на хвилину заходяче сонце
Вказало знов вчорашній вид чудовий:
Хрустальні стіни, золотії башти, —
Та так далеко в фантастичній дали,
Що, бачилось, до неба в двоє ближше.

Та що єму та даль? Хоч крок людський
І як дрібний, він перемирить ним
Весь круг землі, дійде й до краю світа,
Коли мета яка там є єму.
Від смерти брата стільки, стільки літ
Блукав він без мети. ганявсь мов звір
Сполоханий, щоб сам перед собою
Сховатись — аж ось перший раз мета
Єму заблисла! Дух его стомлений
На ній спочити може! Хай і так,
Що се спочивок на тернах, на грані,
Та все ж спочивок, віддих, забудьте!

І перебувши ніч в пустині, знов
В дорогу рушив. День за днем ішов він,

А вид чудовий райських стін усе
 Їму являв ся хоч на хвилю-другу,
 Дразнив його спокійним своїм блиском
 Та разом і манив до себе; щось
 Було немов обіцянка таємна
 В тім блиску золото-рожевім.

Скупо

Пустиня мачиха його кормила
 Корінем, медом диких пчіл, поїла
 Соленою та затхлою водою.
 Та він привик до сего. Часто ріки,
 Широкі багна, соляні озера
 Перебігали шлях его. Безстрашно
 Ішов він в воду, з хвилями боров ся,
 Вітрам, дожджам і громам опирав ся.
 Природа мучити його могла,
 Як мачиха нелюблену дитину, —
 Та смерть его боялась.

Інколи

Його якась невизирима туга
 Проїмала, то знов злість, ненависть люта

Під горло підступала, серце тисла
Немов кліщами. Він грозив на захід,
Кляв Бога і себе. Та швидко напад
Минав, він чув себе опять безсильним,
Нікчемним червом, і в знесилі падав
Серед пустині і лежав мов труп.
І почала його проймаєть нетямна,
Страшна тривога на ту саму думку,
Що може не дійти він до мети.
Тоді зривавсь, і мов хто гнав за ним,
Заперши дух, спішив, і біг, і гнав,
Глибоко грузнучи в піску пустині,
По будяках ранив до крови ноги,
І все на захід прямував.

Як довго
Спішив оттак — хто знає! Бачилось
Єму, що може й сотні літ. Усе
Минувше, мов потоплена країна,
Помалу зазнало в забуте;
Остались тільки, як далеко в зад
Міг пам'ятю сягнути, спомини
Отсеї дивної вандрівки.

Врешті

Дійшов до ціли. Вечір був бурливий
І сонце вже за хмари закотилось,
Коли продроглий, хорий і нещасний
Під райською стіною станув Каїн.
Весь низ єї вже в пітьмі потонув.
Далеко десь, пеначе під землею,
Грім гуркотав, і вітер за стіною
Стогнав і плакав. Чи та ніч бурлива,
Чи втома се вчинила, що в тій хвили
Якимсь немов спокійним чув ся Каїн,
І перший раз по смерти брата він,
Як те дитя до мами, притулившись
До зимної стіни, заснув сю ніч.

Та супокою й ту він не пайшов
І сни страшні всю ніч його томили.
Він кидавсь і кричав і стоном своїм
Глушив могуче вітру завиванє.
А рано вставши був немов розбитий,
Ще більш нещасним чув себе, ніж доси.
Холодний ранок був, все небо скрзь
Засунуло ся хмарами й лило

Дожджу потоки. Наче сіре море
Тяглась пустиня в безконечну даль,
Понура, в своїй величі грізна.
А обіч, доки видко, одностайна
Стіна, гладка мов лід і височенна,
Здаєть ся, аж до неба — ні проходу,
Ні брами, ні варіжниць, — рівно-рівно
Біжить вона, мов світ увесь на двоє
На віки вічні перерізати хоче.
А на межі двох велитнів таких —
Пустині і стіни — він, Каїн, сам,
Слабий, дрібненький як ота комашка!
Та ні, комашка ще щаслива! В неї
Є крила, йій піднятись можна в гору
На верх стіни, заглянути у рай,
В ту первісну, щасливу вітчину!
Комашці підлій можна! А йому,
Царю всіх творів, дідичеві раю,
Йому не можна!

І в німій роспуці
Він головою бив о ту стіну,
Бив кулаками, гриз зубами, поки

Знесилений не впав неначе труп.
Три дни отак він бив ся. Крик его
Мов звіря раненого рев трівожив
Мертву тишу пустині. Інколи
Він намагавсь молитись, але з уст
Єго гордії, богохульні речі
Лились. Затверdle довгим болем серце
Лиш шарпалось, коритись не могло.

А далі втихомиривсь і сказав :
„Нехай і так! Проклятий я, се знаю!
Кров брата на моїх руках. Я стратив
Дідицтво раю. Хай і так! Не місце
Міні в йому. Та за весь біль безмірний,
За всі ті муки без кінця, що зніс я
І зносити буду, доки тільки буду —
Одного лиш бажаю я, о Боже!
Дозволь лиш раз іще, лиш на хвилину,
Хоч з далека заглянути у рай!
Хоч оком скинути на се дідицтво,
Котре на віки вічні я утратив!
Лиш раз поглянути! Лиш миг потіхи!

А там нехай ідуть всі муки й кари,
Які судили ся міні!“

От так
Простягнувши к небу руки він молив ся.
Та з неба відповіді не було.
Лиш сонце синало промінем ясним,
І каня десь в лазурі проквіляла,
Та шакаль вив в пустині.

„Ні, дарма! —
Промовив Каїн, — голос мій проклятий
До Бога не доходить. Сам я винен,
Що небо не відповідає міні!
Колись було інакше, та — пропало!
Нехай і так. Та ось що я зроблю!
Є прецінь вихід десь у тій стіні,
Куди прогнав Бог батька мого з раю.
Там, кажуть, ангел з огняним мечем
Стоїть на варті. Щож, нехай стоїть!
Нехай убе мене, міні байдуже.
Не вбє, то впаду перед ним на землю,
І доти в поросі немов червяк

Там витись буду і молитись буду,
Кричати буду і ридати буду,
Аж доки просьби не сповнить моєї.“

І скванно, нетерпливо рушив в путь
Поуз стіни. Він думав: вхід десь близько.
Та день минав, і чорна ніч минула,
Ще день, ще ніч, і ще, і ще, і ще, —
Стіна тяглась мов в безконечну даль
І з півдня сонце крила перед ним,
А входу як не видно, так не видно.

Та Каїн вже не піддавався розпущі,
Не кляв, не рвав ся. Чув він, як зневіре
Мов та гіена здалека кружило
Вкруг него й дух морозило в йому.
Та він усеї сили добував
І гнав сю темну змору проч від себе,
І йшов, і йшов.

Аж разом — вид новий:
Серед пустині височенна, остра
Гора. Облитий світлом сонця шниль

Кунає ся в небесному блакиті
І шоломом іскрить ся ледяним,
Аж слінить очи. Низше голі скали
Пошарпані стирчать, неначе зуби
Грізного звіря, що пожерти хоче
На небі сонце. Низше полонини
Сіро-зелені, а ще низше ліс —
Могучий, дикій бір тоне в тумані.

Спинив ся Каїн Рій нових думок
Сей вид в души єго збудив.

„Мабуць —
Подумав він, — не годен я дійти
До райських брам і око в око стати
Супроти ангела, з ним говорить!
Мабуць для мене замурована
Ся брама. Добре! Я просить не буду,
А сам візьму сю ласку. Ось гора,
Вершком своїм запевно таки висша
Ніж ся стіна. Піду на той вершок,
І відтам рай побачу, заспокою
Тоту жадобу, що в душі кінить!“

І не роздумуючи довго, рушив
В нову дорогу. Весь той труд, що доси
Зазнав він, був нічим супротив сеї
Вандрівки. Бачилось, що та гора
Зібрала всі завади й перешкоди,
Щоб зупинить його: потоки бистрі,
Ліси непроходимі, темні звори,
Яри бездонні і холодні мряки.
Лиш звільна, важко дишучи, увесь
Облитий потом, пробирав ся Каїн
Все висше в гору. Чим палкійше рвались
Єго бажаня вверх, тим тяжшою
Була єго дорога, немічнійшим
Все тіло, більший сум лягав на душу.

В півсумерку бродив він день за днем;
Відвічний ліс шумів над ним тужливо,
Або стогнав і плакав і ревів
Вітрами битий. Лиш чутем одним
Керуючись, блудив по ньому Каїн
І дер ся все туди, де найстрімкійші
Здвигались стіни. Ось скінчив ся ліс,
Та не скінчилась Каїнова мука.

Його зустріли низькі та розлогі
Повзучі корчі косодежевини
Та ялівців колючих. Мов з води
В огонь попав він: колючки густі
Що крок йому вбивали ся у тіло,
Коріне мов гадюки ніг чіплялось,
І сонце холодно світило з неба,
Немов з наругою з гори гляділо
На сю безплідну муку.

Але Каїн

Не зупинивсь. Аджеж вершок гори
В магичнім блиску перед ним яснів,
Манив його! Хоч весь підпливший кровю,
Посічений, пошшиганий, подертий,
Він перебув і ту страшну дорогу,
І лекше відітхнув на полонині.
Край жерела, що в зворі журкотило,
Унав він, відпочив, потім обмив
Все тіло у его воді погожій.
Ту й панороть солодкая росла
На обриві скальному: наконав
Єї коріня і онолоскавши

В воді, поїв, а решту про запас
Сховав. Оттак перепочивши день,
Пустив ся далі. Ховзають ся ноги
По мху твердім, натужують ся жили,
Повітре ллєсь у знемоцілу грудь
Мов олово холодне, огняні
Колеса крутять ся перед очима,
І вітер чим раз дужший, холоднійший
Проймає. Наче муравель повзе
У гору Каїн, ба, ще й муравлю
Завидує: йому байдуже вітер,
Байдуже обриви стрімкі й ховзкі,
Байдуже втома!

Ось убога, сіра
Минулась зелень — всюди голі скали,
Мертві, грізні. Житя тут ні сліду,
Лиш вітер свище, та орел часом
Скигліть та шарпає свою добичу.
Ту кожний крок хибний, нехибна смерть.
Ту смерть на кождім кроці розставляє
Сто вартових, захланних на добичу:

І дождж і сніг і вітер, сонця блеск,
Орли й каміне, все ту з нею в змові.

Аж ось одного дня — вже вечеріло,
Як Каїн став на самому вершку —
Скелет нужденний, ранами покритий,
Продроглий весь і ледво що живий.
Останніх сил добувши, став на голім
Леді. Куйовдили вітри могучі
Єго волосє, рвали драну одіж,
І кров морозили у жилах. Каїн
Не чув нічого, весь остаток сили,
Всю душу він зосередив в очах,
І очі ті послав у даль безмірну,
Туди, де в пурпуровому промінію
Кунавсь величній, ясний „город божий“.

І щож побачив в ньому?

Пусто скрізь,
Лиш дерева самотні сумовито
Шепочуть листєм, та квітки чудові
Хитають ся на стеблах. А крім них
Ані душі живої, ані звука.

Та ні! Посеред раю, на майдані
Два дерева найвисші, найпишнійші.
О, Каїн добре знав ті дерева
Із оповідань батька! Се на право —
То дерево життя: небесний грім
Вершок его розтріскав, розколов
Весь пень его до самої землі,
Та не убив его живої сили!
Воно росте, пускає гиле в шир,
Пускає п'ясине нове довкола!
А те на ліво — дерево знаня
Добра і зла. Під ним клубить ся гад,
А на гильках его багато плоду
Понависало. Плід той так блищить,
Манить, ясніє, душу рве до себе!
Но ось повіяв вітер, і мов град
Посинались плоди оті на землю,
І всі відразу попелом розсілись,
Огнем розприсли, розлились смолою!

І бачить Каїн далі: в мгли рожевій
Щось зароїлось легке, прозірчате,
Мов комашня. Придивлюєсь — се люде!

Се тисячі людей і мільйони,
Мов пил вітрами звіяний, кружать ся,
І тягнуть, тягнуть походом безмірним.
І всі круг дерева знання товплять ся,
Всі рвуть ся, топчуть ся, падають, встають
І шарпають ся в гору, щоб захопити
Хоч плід оден, хоч кисличку одну
Із дерева знання. Потоки крови
І море сліз значать їх путь, — дарма,
Що хто укусить того плоду, тому
Він попелом розсипле ся в устах,
Огнем пекучим бухне. А вкусивши
Отого плоду, кожний ще лютійший
Стає, озвірює ся на весь світ,
Мордує, ріже, та кує в кайдани,
Валить і ломить те, що другий ставив,
Палить, руйнує — просто, божевільні!

А дерево життя стоїть та тужить:
Ніхто не рвєсь до нього! На йому
Плодів не багато, з виду неблизкучих,
Захованих між листем та тернами,
Тож і не ласить ся ніхто на них.

А як часом, відбившись від товпи,
До него хто навернесь, покоштує
Плодів чудових і почне гукати
На других, щоб ішли туди, — то мов
Ворони кидають ся всі на нього,
І бють і рвуть і мучать і калічать
Його, мов за найтяжшу провину.

Аж ось два звірі на майдані стали.
Один під деревом знаня засів
Величній, нерухомий і суворий,
З лицем жіночим дивної краси,
І з тілом льва. Мов нетлі до огню,
Так люде-привиди роєм безмірним
Його обсіли, мов про щось питають.
Глибоку тугу і невольну муку
В їх лицах видно, тіні їх тремтять,
І очи й душі висять на устах
Почвари. Та-ж мовчить, і не змигне
Очима. Знов ройі людей товплять ся
До дерева знаня, і бють ся, рвуть ся
За плід его, йдять — і знов вертають
До звіря — та спокою не знаходять,

Мов листе те осіпне, гнане й бите
Грізними, супротивними вітрами.

А другий звір під деревом жита
Засів: з крилами лилика, з хвостом
Як пава, з кіхтями орла, із тілом
Хамелеона, і з жалом змійї.
Що хвиля він мінив ся і метав ся,
Манив до себе всіх, і всіх відводив
Від дерева жита. А хто в ньому
Поклав усю надію і за ним
На сліно біг, той розбивавсь о камінь,
В тернах, ярах глибоких опиняв ся.
І піднімались руки, кидались
Проклятя — не на звіря-ошуканця,
А все на дерево жита Воно
Химера, ошуканство і брехня! —
Такий лунав важкий в повітрі гомін.

Глядів на вид сей Каїн, і немов
Ножем по серцю різало його.
Йому здавалось, що весь біль, всі муки,
Всі розчарованя тих міліонів

В его душі бушують, серце в нім
Кліщами тиснуть, торгають нутро.
І він закрив лице своє руками
І скрикнув: „Ох, досить, досить, о Боже!
Не хочу більш глядіти на сей вид!“

В тій хвили сонце потонуло, нітьма
Лягла на землю і закрила рай.
Та біль в душі у Каїна остав ся,
Несвіцький, острій біль. Він застогнав,
І на холодну площу ледовую
Мов труп звалив ся.

Холод ледовий

Збудив його. Вже серед неба сонце
Ясніло мляво, холодно всіхалось,
Мов зраджена, ошукана надія.
Де вчора рай виднівсь, стояла нині
Піднебною стіною мряка біла,
Немов заслона. Каїн не жалів
За райським видом; він один лиш чув
У серці голос: Проч відсіля! Проч!
І наче злодій, що в чужу комору

Закравшись, замість скарбу дорогого
Розпечене залізо в руку вхопив, —
Так Каїн вниз спішив з верха сніжного.
Важкі думи, мов над стервом круки,
Носили ся і крикали над ним.

І думав він: „Так от чим Бог дурив
Вітця, мене і всіх людей! Бо-ж певно,
Що без его знання і волі се
Не сталось би! Бо й хтож роздер на двоє
Жите й знане, і ворогів заклятих
Із них зробив? Чиж не его се діло?
Тоді, коли осібно в раю він
Оті два дерева садив, заким ще
Создав Адама — вже прокляв його,
Вже назначив весь рід его на муку,
На вічне горе! Бо коли знане
Є враг життя, то по щож нам бажане
Знання? Чом ми не камінь, не рослина?
Коли хотів, щоб ми не коштували
Плодів знання, по щож садив те древо
І тим плодам таку додав приману?
Коли хотів, щоб ми живі були,

Чому ж спершú нам не казав пойти
Плодів із дерева життя? "

Мов чайка,
Що скіглить над дítьми по над багном
Літаючи, о трощу бє грудьми,
То знов до сонця вивернєсь в лету,
І все кричить і бє ся й колесить, —
От так і Каїнова дума-скрута
В тїм безконечнику металась, билась
Без виходу. Усївши під скалою
Він спочивав, холодним потом злитий.
І зажмуривши очи, знов побачив
Той райський вид, і на нову дорогу
Думки єго зійшли.

„Що се — знає?
Чи справдїж так житю воно вороже?
Здаєть ся — так! Оте знає нещасне
У мойім серці розбудило лютість
На брата, вбійцею мене зробило —
За те, що він, не думавши, по просту,
Мене нагнуть хотів у ту саму

Дитячу простоту, з котрої дух мій
Давно вже вийшов Те знає кудиж
Веде потомків моїх? Звірів, птицю
Й себе мордують, землю спліндували
Шукаючи, кого-б і що-б убити.
Усякий камінь острій та твердий
Для них на ніж, на сиє, стрілу придав ся;
У оленя на теж зривають роги,
У звіря зуби. Жінка говорила,
Що винайшли якесь таке каміне,
Котре в огні розтоплюєсь мов віск,
І вивчились робити з него стріли,
Ножі і сиєси твердші і острійші
Ніж з кременю. От де веде знає!
Кров, рани, смерть — єго найперші дари!

„Так по щож ми бажаємо знаня?
Значить, бажаєм смерти? Ні, неправда!
Хібаж я смерти Авеля бажав?
Я жить хотів по свому — більш нічого.
Хіба стрілець бажає смерти звіря?
Він хоче жить, ему потрібно мяса!
Він хоче жить і мусить боронитись,

Щоб звір його не зйів! А той, що лук
І стріли видумав, чи смерти він
Бажав чиєї? Ні, бажав лиш жити,
Придумував підмогу для життя!
Значить — знане, то не бажане смерти,
Не враг життя! Воно — веде к життю!
Вбезпечує жите! От в чім вся річ!
Як та стріла, що забиває птицю,
Сама — не птиця! Як той ніж, що ріже,
Сам не убійця! Так значить — знане
Не винно тут! Воно ні зле, ні добре.
Воно стає ся добрим, або злим
Тоді, коли на зле чи добре вжите.
А хтож єго вживає? Хто єго
В руці держить, як той стрілець стрілу?
Хто той стрілець?“

Не привичний до думки
Старечий ум, мов раненая птиця,
Метав ся, тріпав ся у темноті,
Та відповіді на питане тее
Не міг найти. І знов у інший бік
Звернувся.

„А щож те дерево життя?
 Яка в плодах его укрита сила?
 Чи справді вни безсмерте можуть дати?
 Здаєть ся — ні! Оті немногі люде
 Там в раю, що плодів тих коштували,
 Під лютими ударами товпи
 Вмирили, бачилось, і пропадали.
 Так щож давав їм плід той? А! вгадав!
 Вони на смерть ішли, мов на весіле,
 Вмирили з усміхом, із ран, із мук
 Вони катів своїх благословляли.
 Що се значить? Знать смерть їм не
 [страшна!
 Знать жерело життя було в їх серці!
 Якеж се жерело?...

„Я бачив: скоро
 Хто плоду з дерева життя вкусив —
 Прояснювавсь увесь, благим спокоєм
 Проймавсь, і голос піднімав і кликав
 Усіх до себе, ворогів найгірших
 Мов другів обнімав, і був неначе
 Той плястер меду чистого, солодкий

І запахущий, ясний і поживний,
 Одним чутем святим наскрізь пронятий.
 Значить : чуте, великая любов —
 Ось жерело життя !“

І скочив Каїн,
 Мов звір сполоханий, і оглядав ся
 Довкола, і шептав немов в нетямі :
 „Чуте, любов ! Певжеж се так, о Боже ?
 Не вже в тих двох словах малих лежить
 Вся розгадка того, чого не дасть
 Ні дерево знання, ні загадковий
 Той звір не скаже ? Бідні, бідні люде !
 Чого до того дерева претесь ?
 Чого від того звіря ви ждете ?
 Погляньте в власне серце, а воно вам
 Розкаже більше, ніж всі звірі можуть !
 Чуте, любов ! Так ми-ж йїх маєм в собі !
 Могучий зарід йїх у кождім серці
 Живе — лиш виплекать, зростить його,
 І розівесь ! Значить, і жерело
 Життя ми маєм в собі, і не треба
 Нам в рай тиснутись, щоб його дістати !

О Боже мій! Не вже ж се може бути!
Не вжеж ти тільки жартував, як батько
З дітьми жартує, в той час, як із раю
Нас виганяв, а сам у серце нам
Вложив той рай і дав нам на дорогу? "

В тій хвили Каїн наче просіяв.
Чудовий сунокій розлив ся враз
В єго душі. Забулись всі стражданя!
І сонце гріло, і земля ясніла
Вся в золото й рожевий блеск повита,
Мов дівчина, що з купелі виходить.
На хвилю, онянілий щастем тим,
Він стратив пам'ять, і за грудь рукою
Ханавсь, і сам собі не вірив.

„Боже!

Не вже се правда? Навіть в мойім серці,
Гнилім, побитім і закаменілім,
Жне ще, розвиваєсь і цвите
Те райське сімя, та свята любов!
О так! Я чую се! Тенер, по довгих
Літах проклятя я відроджуюсь

І оживаю! Наче крига леду,
Так присла в серці мійому ненависть.
Міні так дуже жаль усіх людей,
Тих бідних, засліплених! Я їх так
Люблю з їх сліпотою й лютим горем,
З їх поривами до добра! Страшні,
Могучі ти покуси їм, о Боже,
Порозоставляв в дорозі, а слабою
Натуру їх вчинив! Осе мізерне
Знанє, котре мов іскорку хоронять
І роздувають — що їм з него! Тьма
І загадка сидить при нім на стражи.
А ту дорогу, що веде до серця,
До щирої любови — другий звір
Загородив — хімера бистрокрила,
Котра манить, і найяснійшу правду
У привид, у ману пусту змінє.
І мечуть ся вони, мов лист сухий
В осіннім вітрі — ріжуть і мордують
Одні другіх лютійше звірів лютих,
І риють ся в землі, до неба рвуть ся,
Пливають по морю — в небі чи за морем
Шукають раю, щастя, супокою,

Шукають того, що лиш в серці своїм,
В любові взаємній можуть ізнайти!

„І щож, хібаж по вік йім так блудити?
Хібаж ніколи не найдуть вони
Дороги прямої? Хібаж на дармо
Йім дане те бажане невсипуще?
Ні, жити хочесь кождому! І кождий
На те і розум має, щоб жите
Від смерти відрізнити. І коли
Йому вказать дорогу до життя,
То певно не піде на стежку смерти.
Так яж отсею дорогу йім покажу!
Я, прадід йіх, відслоню правду йім,
Тяжким терпінем віковим здобуту.
Пригорну йіх до серця і навчу
Любить себе взаімно, занехати
Роздорів, сварів, здирства і убійства.
Я, перший вбійця, викуплю свій гріх
Тим, що відверну всіх людей від вбійства.
О люде, діти, внуки, сиротята!
Покиньте плакати по страті раю!
Я вам його несу! Несу ту мудрість,

Котра поможе вам його здобути,
У власних серцях рай новий створити!

Так думав Каїн, і поспішним ходом,
Із серцем повним туги до людей,
Невигаслої теплої любови,
Прямує до села, і спотикаєсь,
Скупить хвилини дух перевести,
Щоб тільки швидше! Бєсь старее серце,
Тріпочеть ся мов пташка. Наче вихор,
Старі, давно забутіі згадки
Зворушились, коли з за горбика
Мов синя хмарка показав ся дим
Із людської оселі. Мов дитя
Що духу він на горбик вибіг, став,
І довго, довго видом тим впивав ся,
Що розстелив ся перед ним — сто раз
Милійший, ніж недавній привид раю.

Пишний крайобраз! В глибині єго
Велике озеро, мов лазурове
Хрустальне зеркало, що в дали десь
Зливаєсь з небом. Береги, в розкішну,

Богату зелень прибрані далеко
Повскакували в воду рукавами,
Полощуть ся та приглядають ся
Собі у тихім зеркалі глибокім.
А ближше сугорби, покриті лісом,
Немов вінком могучим відділили
Той тихий кут від решти світа.

Глянь!

Там в тихій затоці, не дуже близько
Від берега, мов стадо каченят,
Село розсілось. На палях товстих,
Повбиваних в дно озера, стоять
Низькі хатки покриті тростиною,
З піддашками й широкими кладками.
Дим курить ся із стріх. Жінки в хатках
Перекликають ся. По озері
Мов навуки снують човни легенькі —
То рибакі великі сіти тягнуть,
Кричать, гребуть веслами, та до сонця
Поблискують зубцями сніс сніжевих.

А супротив села на узбережю
Майдан широкий, а на нім не пчоли

Роем гуляють, не чмелі гудуть :
То молодіж сільська гуляє. В сонцю
Вилискуєть ся голе, смагле тіло,
Лунають срібні голоси, легенький
Вітрець волосе чорне розвіває.
Одні на взаводи біжать, а другі
Крутії танці водять, ті збирають
Блискучі раковини над водою,
Тамті великий натягають лук
І до мети стріляють, деякі ж
Старого діда обступили, що
Сидить на камені, брязчить на струнах,
І щось співає.

Все те Каїн бачив
Мов на долоні, плакав і сміяв ся
Із радости. Він так давно не бачив
Людей! І вид їх мирного життя,
Їх праць, забав і розривок щоденних
Таким ему чудово гарним видавсь,
Що причарований він став на місці,
Глядів і оком не змигнув, впивав ся
Тим видом, мов найбільшим щастем зем-
[ним.

В тім крик зробив ся між дітьми : у лука
Струна порвалась. „Діду, діду Лемех,
Направте лук!“ І дід покинув ґрати,
І лук узяв, руками пильно щупав
З усіх боків, махаючи при тім
Похиленою головою. Каїн
Від разу догадавсь, що він сліпий.
Ось виняв він з за пазухи струну
І на роговий лук нап'яв, і брязнув
По ній. Мов ластівка зацвіркотала
Струна, і щось немов вступило в діда.
„Ех, діти!“ — скрикнув він і з місця встав,
„Старий я став, сліпий, а ще готов
Поміряти ся з вами при стрільбі.“
„Го, го, дід Лемех до стріли бересь!“ —
Загомоніли хлопці. — „Браво, діду!
Давайте з нами до мети стріляти!“
„Де ж та мета? Ведіть мене туди,
Де стаєте!“

В тій хвили ті, що бігли,
Узріли Каїна, як наближав ся
На край майдану.

„Горе! Хтось чужий
 Іде! Розбійник! Лісовий дикар!
 Ратуйте, діду!“

І немов курчата
 Від яструба, вони до діда збіглись.
 Дрогнув дід Лемех.

„Де є той дикар?“
 Спитав суворо.

„Із за кедра вийшов,
 До нас іде!“

І Лемех ані слова
 Не мовив більш, на лук нову стрілу
 Вложив і — вистрілив.

„Стій, Лемех, стій!“ —
 Роздав ся голос. „Я ж твій прадід Каїн!“

Та в тій же хвили остра стріла
 Їму попала прямо в серце. Скочив
 У гору Каїн, і лицем на землю
 Упав, аж вістре вилізло плечима,
 А руки судорожно в землю врились
 І задубіли так.

„Тура! дід Лемех!“ —
 Хлопята крикнули, та Лемех тільки
 Махнув рукою. Він мов труп стояв
 Блідий, недвижний, лук і стріли внали
 На землю.

„Що вам що вам, діду Лемех?“
 Защебетали діти, але дід
 Ледви промовив стиха: „Що сказав
 Отой дикар?“

„Сказав, що він є Каїн,
 Ваш прадід.“

„Каїн? То не може бути!
 Мій прадід Каїн! Діти! Се ж було б
 Страшне нещасте сли б була се правда!
 Глядіть лиш, де він, що з ним?“

„Він унав
 Отам близь кедра і лежить спокійно.“
 „Ходім до него! Може він живий!
 О Боже, хорони мене від того лиха,
 Щоб Каїнову кров я мав пролити!“
 І спотикаючись, тремтячи весь
 Дід Лемех рушив, а за ним юрбою

Ішли хлонята. Хоч сліний, він прямо
 Ішов туди, куди пустив стрілу,
 Аж поки не спіткнув ся і не впав
 На трупа Каїна.

„Се він! Се він!“ —
 Мов божевільний скрикнув Лемех. „Діти,
 Пропали ми, пропав увесь наш рід
 На віки вічні! Каїн смерть прийняв
 Із моїх рук! Біжіть, зовіть батьків,
 Зовіть усіх сюда!“

І поки діти
 Побігли по батьків, дід Лемех сів
 При трупі, й доторкаючись рукою
 Ляця єго й прострілених грудей,
 Завів мов над колискою дитини
 Тремтячим голосом старезну пісню:

„Слухай Цілля, слухай Ада,
 Дому мого відрада,
 Каже божий глас:
 Хто над Лемехом глумить ся,
 На нім Лемех буде мстити ся

Не раз, а сім раз.
А хто Каїнів убійця,
То на тім сам Бог помстить ся
Сімдесять сім раз.“

Раз по раз мов безумний він співав
Сю пісню. Вже зійшлось усе село
На вість трівожну. Всі широким кругом
І трупа і убійцю обступили.
В кінці немов прокинув ся дід Лемех
І голову підвівши, наче сонний
Промовив: „Що, чи є ту хто при мні?“
„Ми всі ту, діду!“ — загула громада.
„Так плачте, діти! Се наш предок Каїн,
Проклятий Богом за убійство брата,
І семикрат проклятий ще за те,
Що наблизивсь до нашої оселі
І смерть прийняв із моїх рук! Та смерть
На нас прокляте боже навела
І пімсту на дітей і внуків ваших!
Тож плачте, діти! Плачте над собою!
А сего трупа, се прокляте тіло
Не доторкаючись похороніть,

Щоб світа божого він не поганив,
Щоби на него сонце не гляділо,
Щоб звір его найівшись не сказив ся,
І птиця наклювавшись не здихала!
Зносить каміня і немов собаку
Прикиньте ним його, піском засипте
І обсадіть тернами! Най по вік
Прокляте буде місце, де поліг він!“

І кинулась громада з диким криком
І стогоном прикидують камінем
Мерця. А він лежав немов дитя
Вколисане до сну, простягнувши руки,
З лицем спокійним, ясеним, на котрому,
Здавалось, і по смерті тліла ще
Несказана утіха і любов.
Та швидко купою каміня труп
Покрив ся; кинений із близька камінь
Розбив вею чашку, сплющив до землі,
Похоронив на віки під собою.

359534

В 3.535

В книгарни Ставропігійській можна замовляти слідуючі видавця:

Іван Франко, Захарь Беркуть повість історична, ціна . . . 1 зр. 30 кр.
— Воа Constrictor, повість . . . 50 "
— Жіноча неволя вь пєсняхъ народныхъ . . . 35 "
— 3 вершин і низин . . . 50 "
— Гава (вид. „Просвѣты“) . . . 10 "

Веселка, літературна збірка . . . 80 кр.
Жіночий альманах . . . 2 зр. — кр.
Товариш, письмо літературно-наукове, книжка перша . . . 50 кр.

Наукова бібліотека:

1. Історія філософії, ч. перша . . . 30 кр.
2. М. Павлик. Читальні . . . 50 "

Літературно-наукова бібліотека:

1. Переденді Т. Шевченка, з переднім словом І. Франка . . . 10 кр.
2. Австро-руські спомини М. Драгоманова . . . 10 "
3. Смерть Каїна, легенда Ів. Франка . . . 10 "

Літературно-наукова бібліотека.

Книжка 3.

СМЕРТЬ КАІНА

ЛЕГЕНДА

Івана Франка.

Ціна 10 кр.

Накладом автора.

ЛВІВ

З друкарні Товариства імени Шевченка

Під зарядом К. Беднарського.

1889